

Válogatás a szabadpolcról

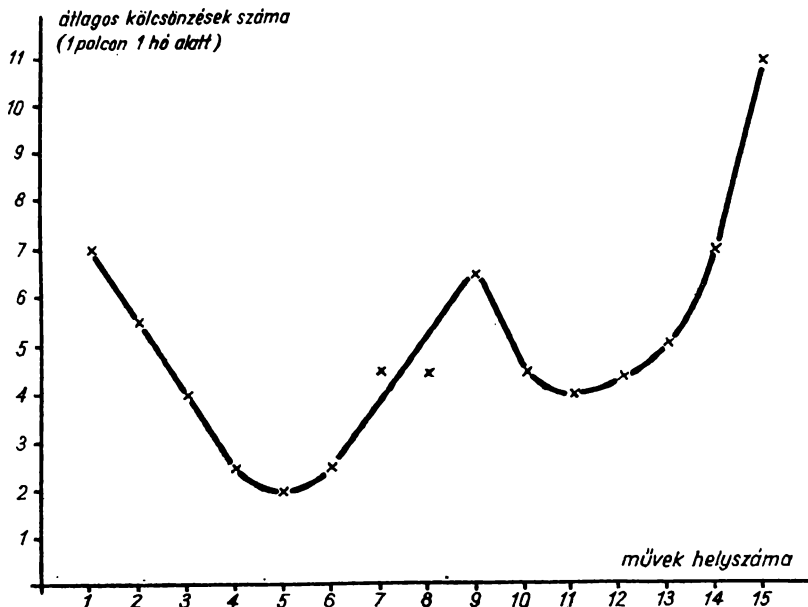
Korunk egyik legfontosabb pedagógiai alapelve az öntevékenység, az aktivitás. Hazai közművelődési könyvtáraink hozzávetőlegesen 10 éve — éppen a szabadpolcos rendszerre való áttéréssel, a könyvek közötti szabad válogatás, fontolgatás, a könyvekkel való ismerkedés lehetőségének megteremtésével — ösztönzéseket adnak a könyvtárakba belépő, itt nézegető, keresgélő olvasóknak szellemi aktivitásuk gyakorlásához, ítéleteik fejlesztéséhez. Az olvasók többsége rendszerint határozott kívánások, pontos címek nélkül érkezik, tehát azonnal elkezd nézelődni, keresgélni. De akik meghatározott művekért jöttek, azok sem távoznak a keresett mű megtalálása után rögtön, hanem meg-megakad a szemük egy címen, egy szerző nevén, vagy csak egy színes könyvgerincen, amely a könyv kézbevitelére készíti őket. Vagyis ők is nézelődnek, válogatnak. Hogyan történik ez a válogatás?

Legfontosabb kritériumait az olvasó érdeklődésében, képzettségében, céljaiban, aktuális problémáiban lelhetjük fel. A válogatás alapelveit tehát az egyénben kell keresnünk. Mégis felvetődik a kérdés: Nincsenek-e többé-kevésbé mindenkire érvényes törvényszerűségei a szabadpolcra való könyvkiválasztásnak? Erre a kérdésre kerestük a választ bizonyos megfigyelésekkel, mérésekkel, amelyeket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 4-es, 6-os és 43-as kerületi könyvtáraiban, valamint a Mosonmagyaróvári Járási Könyvtárban végeztünk.

A figyelem lélektanának alapvető tényeit ismerve magabiztosan állíthatjuk, hogy a könyvtári szabadpolcon sorakozó könyvek — csak az állványon elfoglalt helyüktől függően — nem egyforma eséllyel számíthatnak arra, hogy a könyvtár látogatója a polcon végigpillantva, szerzőjüket és címüket elolvastva kézbevegye és kikölcsönözze őket.

Kiemelés, de hol?

A figyelem felkeltésének egyik legáltalánosabban ismert módja a változatos-ságra való törekvés. Ha a monoton, egyhangú érzékelési mezőben (könyvek hosszu sora) valamilyen minőségi változást hozunk létre, ez feltétlenül a szemlélő odafordulását, figyelmének pillanatnyi felébredését eredményezi. Egy-egy lapjával kifelé for-

dított könyv az érzékleti mező hirtelen megváltozását jelenti, s ezzel magára vonja az ide-oda tekingető, határozatlan olvasó pillantását.

Méréseink szerint ezek a feltartóztathatatlanul odatévedő pillantások a megfigyelt könyvek kölcsönzését 2 hónap alatt kétszeresére, háromszorosára növelték, bár előfordulnak kivételek is.

Ezek után vizsgáljuk meg egy szemmagasságban, tehát az átlagnál valamivel jobb helyzetben levő polc forgalmát.

Van-e valamilyen összefüggés a könyv polcon elfoglalt helye és kölcsönzési forgalma között általában, tehát szerzőjétől és címétől függetlenül?

Két nagyforgalmú Szabó Ervin kerületi könyvtár, a 4-es és a 6-os 3—3 véletlenül szerűen kiválasztott polcának forgalmát figyeltük 2—2 hónapig.

A megfigyelést végző könyvtáros naponta többször ellenőrizte a gondjaira bízott polcot: vittek-e onnan könyvet, és szükség szerint pótolta a hiányzó műveket. Legfontosabb feladata azonban a kikölcsönzött mű — a polcon balról jobbra számlálva — elfoglalt helyszámának megállapítása volt. Megfigyeléseink során egyébként nem a kötetek, hanem a művek számát vettük figyelembe. Így szerepelt csak 15 mű egy-egy polcon az átlagos 20—25—30-as kötetszámmal szemben.

Az eredmények tanúsága szerint a könyv polcon belül elfoglalt helyzete bizonyos esélyeket jelent a gyakoribb kölcsönzésre, attól függően, hogy az adott mű a polc legelején, legvégén, vagy éppen a közöttük levő „holttér”-ben áll-e.

A legtöbbször a 15-ös és a 14-es, azaz sor legvégén álló műveket kölcsönözték, őket követte a sor legelején álló 1-es, ezt pedig a sor közepén elhelyezkedő 9-es. Viszont a legkisebb forgalma a 4-es, az 5-ös, a 6-os és a 11-es helyen álló műveknek volt, tehát azoknak, amelyek az említett „holttér”-ben „bújtak meg”. A kölcsönzések számának és a művek helyszámának összefüggését koordináta rendszerben vizsgálva olyan görbét kapunk, amely megmutatja: az említett „kedvező”, illetve „hátrányos” helyek felé közeledve nő, illetve csökken a kölcsönzések száma, s a legjobb négy helyen levők háromszor nagyobb eséllyel várják az olvasót, mint a legrosszabb négy hely birtokosa. 7,7 kölcsönzés aránylik a 2,7-hez (15., 14., 1., 9. szemben a 4., 5., 6., 11. helyen állókkal).

Görbénk segítségével a figyelem egyik alapvető, sajátosan könyvtári körülmények között megnyilvánuló törvényét sikerült megragadnunk.

Amikor egy ingersorral kerülünk szembe (tekintetünk, szemünk végigszalad a polcon) figyelmünk nagy valószínűséggel kiemeli a sorból annak elejét, végét és közepét, míg a közbeeső helyeken levő elemeket nem észleljük, nem veszünk róluk tudomást.

Legelső és legfelső polc

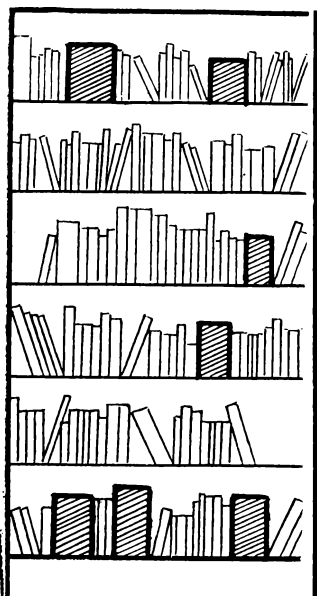
Alló helyzetben a férfiak átlagos szemmagassága 165, a nőké 150 cm, ülve 80, illetve 74 cm (a szék fölött), ugyanakkor az átlagos könyvtári állványok legfelső polca 180—200 cm magasan, a legelső pedig 10—20—30 cm-re van a talaj szintjétől. A legfelső sor tehát a szemmagasságtól 40—50, a legelső pedig (csak 30 cm magas széket számítva) 70—90 cm távolságra van. Szemben a szóban forgó helyzetben legkedvezőbb 35—45 cm-es távolsággal.

Mindebből az következik, hogy a szem síkjától legtávolabb eső polcokon levő könyveket (különösen a legelső sorokban) kevesebben és ritkábban veszik észre és kölcsönzik, mint az állvány más helyein levő, a szemmagassághoz közelebb elhelyezett könyveket.

E hátrány ellensúlyozására tettünk kísérletet, amikor kéthónapi megfigyelés után (2—2 legelső és legfelső polc kölcsönzési forgalmát figyeltük) a könyvek egy részét — a kérdéses polcoknak több mint a felén — kiállításszerűen, lapjával kifelé fordítva helyeztük el. Természetesen lehetőleg olyan példányokat, amelyek címlapján jól olvasható volt a szerző neve és a cím. Ilyen módon az olvasó különösebb erőlködés és kényelmetlen, feszélyező testhelyzetek felvétele nélkül is képes volt tájékozódni. Ezek után ugyancsak két hónapig jegyeztük az átrendezett polcok kölcsönzési forgalmát.

Mérési eredményeinket összevetve megállapíthattuk: az első szakaszban a 4 polcra összesen 68 kötetet kölcsönöztek, míg a második megfigyelési ciklusban (átrendezett polcok!) 105 kölcsönzést regisztráltunk. Százalékosan kifejezve: a kölcsönzés száma 54⁰/₀-kal emelkedett.

Még nagyobb különbség mutatkozik, ha csak a legelső polcok forgalmának emelkedését vizsgáljuk. Itt ugyanis 27 kötetrel (I. szakasz) szemben 48 kötet (II. szakasz) áll. A növekedés 77⁰/₀-os.

sem kell visszariadnunk, ha könyvtáros értékrendje is tükröződik.

A fentiek akkor látszanak majd többnek, mint az olvasó kisszerű manipulálásának, ha a gyakorló könyvtárosok tapasztalataikra gondolva megkísérlik számbavenni, hogy a könyvtárakban megfordulók hány százaléka érkezik határozott cél, könyvcím nélkül, hogy újabb „falatot harapjon” a kultúra írott világából.

Ugyancsak fokozott haszonnal kamatoztathatjuk ilyen irányú tudásunkat, ha bizonyos országos vagy helyi megmozdulások alkalmából egy adott témában az átlagosnál erősebb érdeklődést szeretnénk kiváltani.

Nagy Attila

IGY ÉLÜNK... címmel ajánló bibliográfiát kapott szerkesztőségünk mai életünk irodalmi ábrázolásáról. A Fodor Istvánné által összeállított füzet válogatása kitűnő, annotációi tartalmasak, a kiadványnak célszerű a formája és izléses a fedőlapja. Néhány észrevételt mégis kell tennünk. Jó például, hogy a bibliográfia idézeteket közöl Illyés Gyula, Juhász Ferenc, Nagy László, Rákos Sándor, Simon István és Tamási Lajos egy-egy szép verséből, de miért nem közli ugyanakkor, hogy a jelzett vers a költő melyik kötetében található. Miért hiányzanak Fejes Endre, Kertész Ákos, Raffai Sarolta, Sánta Ferenc és Szabó Magda regényeinek annotációja előtt a nélkülözhetetlen bibliográfiai adatok? Ahányszor szerepel a Szépirodalmi Könyvkiadó neve, annyiféle a rövidítése. És nem található meg a füzetben a kiadó neve. A postai borítékról megtudtuk, hogy a kiadványt az Egyesült Villamosgépgyárban adták fel. E szerint a bibliográfiát az üzem könyvtárában készíthették. Nem lett volna célszerű a könyvekkel együtt az üzem könyvtárát is népszerűsíteni?

KÖNYV ÉS NYARALÁS című riportomban (Könyvtáros, 1970. 9. sz.) elmarasztaltam a VII. kerületi napközis tábort, mert nem találtam kielégítőnek az ott folyó olvasó-nevelő munkát. Hackl Ambrus táborigazgató most arról értesít, hogy a táborban 459 kötetes könyvtár működött, s a rajok minden hétfőn friss könyvellátmányt kaptak. Levelében részletezi a tábor sokoldalú kulturális életét is.

Örömmel közlöm a helyesbítő adatokat, mert a kölcsönös félreértés okainak boncolgatásánál lényegesebbnek tartom azt az öröndetes tényt, hogy a VII. kerületi táborban — a levélíró szerint — végül is értékes és tartalmas kulturális nevelőmunka folyt.

Győri György